

wskazanymi wcześniej licznymi organizacjami: afrykańskim, tymi z Ameryki Południowej i Łacińskiej oraz Zatok Perskiej.

■ **Maciej Górecki**

Lucie Filipová, *Francouzi a Němci na cestě ke sblížení. Partnerství měst a obcí (1950–2000)*¹

Problematyka współczesnych stosunków niemiecko-francuskich znajduje swe odzwierciedlenie w bogatej literaturze. Ze zrozumiałych względów tematyka ta zdominowana jest w pierwszym rzędzie przez piśmiennictwo niemieckie i francuskie, choć i w polskiej literaturze nie brakuje znakomitych opracowań poświęconych ewolucji relacji pomiędzy obydwojma państwami, które przez ostatnie półtora wieku złączyła tkanka skomplikowanych relacji (m.in. Stanisław Przyms, *Przyjaźń z rozsądku. Francja i Niemcy w nowej Europie*, Warszawa 1994; liczne publikacje Bogdana Koszela, w tym *Partnerstwo z rozsądku? Stosunki Francji ze zjednoczonymi Niemcami (1990–2006)*, Poznań 2006).

Na plan pierwszy wysuwają się opracowania akcentujące znaczenie polityki prowadzonej na najwyższym szczeblu, z udziałem wiodących polityków obu państw – niemieckich kanclerzy i francuskich prezydentów. Charakterystycznym bowiem składnikiem powojennych stosunków zachodnioniemiecko-francuskich była, w pewnych okresach

otwarciu demonstrowana, przyjaźń pomiędzy przywódcami obu państw (Charles de Gaulle–Konrad Adenauer, Valéry Giscard d'Estaing–Helmut Schmidt, François Mitterrand–Helmut Kohl). Intensywność wzajemnych kontaktów powodowała, że jednym z wiodących motywów przebijających się w świadomości badaczy, ale i opinii publicznej stało pojednanie francusko-niemieckie (stanowiące aksjomat i długofalowy projekt polityki zagranicznej obu państw), symbolizowane traktatem elizejskim z 1963 roku, otwierającym stopniowo furtkę do bliższej, regularnej kooperacji instytucjonalnej. Doceniana była również rola niemiecko-francuskiego duetu jako motoru napędowego integracji europejskiej.

Istotną wartością recenzowanej pracy jest odejście od dominującej w opracowaniach na temat stosunków niemiecko-francuskich problematyki polityki prowadzonej na najwyższym szczeblu na rzecz ukazania oddolnej współpracy pomiędzy jednostkami samorządowymi oraz miastami obu państw. Autorka stara się wykazać, że intensywny rozwój współpracy niemiecko-francuskiej był dziełem nie tylko elit politycznych, gospodarczych czy kulturalnych, lecz również zwykłych obywateli zaangażowanych w oddolną działalność na szczeblu samorządowym. O dynamice tych procesów świadczy chociażby liczba ponad dwóch tysięcy związków partnerskich pomiędzy gminami i miastami z obu państw u schyłku XX wieku.

Zgodnie z deklaracją autorki wiodącym motywem książki jest próba znalezienia odpowiedzi na trzy zasadnicze pytania: Jaki wpływ na oddolną współpracę wywierała polityka prowadzona na wysokim szczeblu w relacjach dwustronnych, jakie motywy skłaniały Francuzów i Niemców do tej współpracy, czy wreszcie jak przebiegała ewolucja tych

¹ L. Filipová, *Francouzi a Němci na cestě ke sblížení. Partnerství měst a obcí (1950–2000)*, Praha 2013. [*Francuzi i Niemcy na drodze do zbliżenia. Partnerstwa miast i gmin (1950–2000)*].

motywów. Konstrukcja pracy, ujętej w dziewięciu rozdziałach, ma charakter problemowo-chronologiczny. Pierwszy – kilkustronicowy – ma charakter wprowadzający, kolejny koncentruje się na aspektach metodologicznych. W trzecim ukazane zostały różne perspektywy badawcze stanowiące punkt wyjścia badań – m.in. perspektywy politologiczna, historyczna, prawna czy kulturowa. W następnym rozdziale nastąpiło zřeczne włączenie francusko-niemieckiej kooperacji komunalnej w szerszy kontekst zarówno stosunków dwustronnych, jak i ewolucji polityki europejskiej. Rozdziały od piątego do dziewiątego ułożone zostały natomiast w porządku chronologicznym, odzwierciedlając tym samym kolejne etapy rozwoju bilateralnej współpracy. Tytuły rozdziałów sugerują charakter tej współpracy w kolejnych jej fazach. Po powojennym etapie nieufności w latach 1950–1962 (rozdział piąty) następował stopniowy wzrost zaufania w okresie 1963–1973 (rozdział szósty), którego następstwem stawał się dynamiczny wzrost współpracy z lat 1974–1981 (rozdział siódmy), by nieco stracić impet w latach 1982–1989 (rozdział ósmy), a następnie wejść w fazę poszukiwania nowych motywów kooperacji w ostatniej dekadzie minionego stulecia (rozdział dziewiąty).

Praca w przekonujący sposób dowodzi panującej w pewnych okresach koincydencji pomiędzy polityką między państwową na najwyższych szczeblach a stosunkami oddolnymi. Innymi słowy, gdy współpraca międzyrządowa przebiegała szczególnie korzystnie, wywierała ona pozytywny wpływ na kooperację gmin i miast, pobudzając tendencje do umacniania oddolnego partnerstwa. I na odwrót, obniżona temperatura relacji na najwyższych szczeblach przekładała się na mniejsze zainteresowanie współpra-

cą oddolną (w opinii autorki sytuacja taka nastąpiła w latach dziewięćdziesiątych XX wieku). Z kolei w przeciągu prawie dwóch dekad, w okresie 1963–1981, stosunki na szczeblu komunalnym miały rozwijać się bez bliższego związku z charakterem relacji międzyrządowych, co mogło świadczyć o pewnej „emancypacji” tej sfery od charakteru relacji dyktowanego decyzjami obu stolic we wspomnianym okresie. Co więcej – autorka stawia śmiałą tezę, że partnerstwo francusko-niemieckie, symbolizowane przełomowym traktatem elizejskim z 1963 roku, na szczeblu komunalnym następowało wcześniej aniżeli na poziomie „wielkiej” polityki. Z drugiej zaś strony wspomniany traktat był katalizatorem współpracy komunalnej, zatem wzajemne uzupełnianie się obu szczebli relacji politycznych było zjawiskiem korzystnie wpływającym na szeroko ujmowane pojednanie niemiecko-francuskie, sięgające nie tylko deklaracji na najwyższym szczeblu, ale i schodzące na poziom kontaktów społecznych. Pojednanie między dwoma zwaśnionymi dotąd narodami traktowane było jako składnik zachodnio-niemieckiej racji stanu, jednocześnie wkomponowujący się w zachodnioeuropejskie procesy integracyjne, ujmowane jako najlepsza droga do uniknięcia kolejnego wielkiego konfliktu na Starym Kontynencie. W ten kontekst wpisywała się również oddolna współpraca niemiecko-francuska, stanowiąca także element wzmacniania współpracy w ramach Wspólnot Europejskich.

Charakterystyczną cechą niemiecko-francuskiego partnerstwa na szczeblu komunalnym, na którą w pracy położono szczególnie nacisk, był po stronie niemieckiej zróżnicowany poziom aktywności pomiędzy „starymi” a „nowymi” krajami związkowymi. Ten trend wpisuje się w szeroko ujmowane różnice

w poziomie rozwoju pomiędzy zachodnimi a wschodnimi landami, przekładające się również na społeczne podziały. Po 1990 roku poziom kontaktów miast i gmin wschodniemieckich z francuskimi był znacznie niższy aniżeli ich zachodniemieckich odpowiedników. Autorka dokonuje przekonującej eksplanacji tego zjawiska, doszukując się jego przyczyn w zakorzenionych tradycjach kilkudziesięciu lat współpracy pomiędzy RFN a Francją do 1990 roku, której instytucjonalne doświadczenia znalazły swoją kontynuację także po 1990 roku. Doświadczeń tych zabrakło gminom i miastom byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej, ponadto większy dystans geograficzny powodował mniejsze zainteresowanie kooperacją z francuskimi podmiotami, co wiązało się m.in. ze słabszą znajomością języka francuskiego. Pozytywnie na tym tle, wśród wschodnich landów, wyróżniała się Tu-

ryngia, której gminy i miasta aktywnie zaangażowały się w kooperację komunalną z Francją.

Wymiar społeczny związków partnerskich pomiędzy francuskimi i niemieckimi podmiotami komunalnymi został przedstawiony jako konstrukcja obejmująca zbliżenie społeczeństw obu państw, jak również sposób na wzbogacenie życia społeczności lokalnych po obu stronach granicy i wzmocnienie kontaktów także w wymiarze indywidualnym. Z lektury Lucie Filipovej zdaje się płynąć konstatacja wskazująca na komunalne partnerstwo niemiecko-francuskie z jednej strony jako istotny składnik procesu pojednania pomiędzy obydwojmi narodami po kilkudziesięciu latach sporów i konfliktów, z drugiej zaś jako ciekawy wzorzec dla tego rodzaju kooperacji w stosunkach dwustronnych na kontynencie europejskim.

■ *Michał Kosman*

wskazanymi wcześniej licznymi organizacjami: afrykańskim, tymi z Ameryki Południowej i Łacińskiej oraz Zatok Perskiej.

■ **Maciej Górecki**

Lucie Filipová, *Francouzi a Němci na cestě ke sblížení. Partnerství měst a obcí (1950–2000)*¹

Problematyka współczesnych stosunków niemiecko-francuskich znajduje swe odzwierciedlenie w bogatej literaturze. Ze zrozumiałych względów tematyka ta zdominowana jest w pierwszym rzędzie przez piśmiennictwo niemieckie i francuskie, choć i w polskiej literaturze nie brakuje znakomitych opracowań poświęconych ewolucji relacji pomiędzy obydwojoma państwami, które przez ostatnie półtora wieku złączyła tkanka skomplikowanych relacji (m.in. Stanisław Przyms, *Przyjaźń z rozsądku. Francja i Niemcy w nowej Europie*, Warszawa 1994; liczne publikacje Bogdana Koszela, w tym *Partnerstwo z rozsądku? Stosunki Francji ze zjednoczonymi Niemcami (1990–2006)*, Poznań 2006).

Na plan pierwszy wysuwają się opracowania akcentujące znaczenie polityki prowadzonej na najwyższym szczeblu, z udziałem wiodących polityków obu państw – niemieckich kanclerzy i francuskich prezydentów. Charakterystycznym bowiem składnikiem powojennych stosunków zachodnioniemiecko-francuskich była, w pewnych okresach

otwarcie demonstrowana, przyjaźń pomiędzy przywódcami obu państw (Charles de Gaulle–Konrad Adenauer, Valéry Giscard d'Estaing–Helmut Schmidt, François Mitterrand–Helmut Kohl). Intensywność wzajemnych kontaktów powodowała, że jednym z wiodących motywów przebijających się w świadomości badaczy, ale i opinii publicznej stało pojednanie francusko-niemieckie (stanowiące aksjomat i długofalowy projekt polityki zagranicznej obu państw), symbolizowane traktatem elizejskim z 1963 roku, otwierającym stopniowo furtkę do bliższej, regularnej kooperacji instytucjonalnej. Doceniana była również rola niemiecko-francuskiego duetu jako motoru napędowego integracji europejskiej.

Istotną wartością recenzowanej pracy jest odejście od dominującej w opracowaniach na temat stosunków niemiecko-francuskich problematyki polityki prowadzonej na najwyższym szczeblu na rzecz ukazania oddolnej współpracy pomiędzy jednostkami samorządowymi oraz miastami obu państw. Autorka stara się wykazać, że intensywny rozwój współpracy niemiecko-francuskiej był dziełem nie tylko elit politycznych, gospodarczych czy kulturalnych, lecz również zwykłych obywateli zaangażowanych w oddolną działalność na szczeblu samorządowym. O dynamice tych procesów świadczy chociażby liczba ponad dwóch tysięcy związków partnerskich pomiędzy gminami i miastami z obu państw u schyłku XX wieku.

Zgodnie z deklaracją autorki wiodącym motywem książki jest próba znalezienia odpowiedzi na trzy zasadnicze pytania: Jaki wpływ na oddolną współpracę wywierała polityka prowadzona na wysokim szczeblu w relacjach dwustronnych, jakie motywy skłaniały Francuzów i Niemców do tej współpracy, czy wreszcie jak przebiegała ewolucja tych

¹ L. Filipová, *Francouzi a Němci na cestě ke sblížení. Partnerství měst a obcí (1950–2000)*, Praha 2013. [*Francuzi i Niemcy na drodze do zbliżenia. Partnerstwa miast i gmin (1950–2000)*].

motywów. Konstrukcja pracy, ujętej w dziewięciu rozdziałach, ma charakter problemowo-chronologiczny. Pierwszy – kilkustronicowy – ma charakter wprowadzający, kolejny koncentruje się na aspektach metodologicznych. W trzecim ukazane zostały różne perspektywy badawcze stanowiące punkt wyjścia badań – m.in. perspektywy politologiczna, historyczna, prawna czy kulturowa. W następnym rozdziale nastąpiło zřeczne włączenie francusko-niemieckiej kooperacji komunalnej w szerszy kontekst zarówno stosunków dwustronnych, jak i ewolucji polityki europejskiej. Rozdziały od piątego do dziewiątego ułożone zostały natomiast w porządku chronologicznym, odzwierciedlając tym samym kolejne etapy rozwoju bilateralnej współpracy. Tytuły rozdziałów sugerują charakter tej współpracy w kolejnych jej fazach. Po powojennym etapie nieufności w latach 1950–1962 (rozdział piąty) następował stopniowy wzrost zaufania w okresie 1963–1973 (rozdział szósty), którego następstwem stawał się dynamiczny wzrost współpracy z lat 1974–1981 (rozdział siódmy), by nieco stracić impet w latach 1982–1989 (rozdział ósmy), a następnie wejść w fazę poszukiwania nowych motywów kooperacji w ostatniej dekadzie minionego stulecia (rozdział dziewiąty).

Praca w przekonujący sposób dowodzi panującej w pewnych okresach koincydencji pomiędzy polityką między państwową na najwyższych szczeblach a stosunkami oddolnymi. Innymi słowy, gdy współpraca międzyrządowa przebiegała szczególnie korzystnie, wywierała ona pozytywny wpływ na kooperację gmin i miast, pobudzając tendencje do umacniania oddolnego partnerstwa. I na odwrót, obniżona temperatura relacji na najwyższych szczeblach przekładała się na mniejsze zainteresowanie współpra-

cą oddolną (w opinii autorki sytuacja taka nastąpiła w latach dziewięćdziesiątych XX wieku). Z kolei w przeciągu prawie dwóch dekad, w okresie 1963–1981, stosunki na szczeblu komunalnym miały rozwijać się bez bliższego związku z charakterem relacji międzyrządowych, co mogło świadczyć o pewnej „emancypacji” tej sfery od charakteru relacji dyktowanego decyzjami obu stolic we wspomnianym okresie. Co więcej – autorka stawia śmiałą tezę, że partnerstwo francusko-niemieckie, symbolizowane przełomowym traktatem elizejskim z 1963 roku, na szczeblu komunalnym następowało wcześniej aniżeli na poziomie „wielkiej” polityki. Z drugiej zaś strony wspomniany traktat był katalizatorem współpracy komunalnej, zatem wzajemne uzupełnianie się obu szczebli relacji politycznych było zjawiskiem korzystnie wpływającym na szeroko ujmowane pojednanie niemiecko-francuskie, sięgające nie tylko deklaracji na najwyższym szczeblu, ale i schodzące na poziom kontaktów społecznych. Pojednanie między dwoma zwaśnionymi dotąd narodami traktowane było jako składnik zachodniemieckiej racji stanu, jednocześnie wkomponowujący się w zachodnioeuropejskie procesy integracyjne, ujmowane jako najlepsza droga do uniknięcia kolejnego wielkiego konfliktu na Starym Kontynencie. W ten kontekst wpisywała się również oddolna współpraca niemiecko-francuska, stanowiąca także element wzmacniania współpracy w ramach Wspólnot Europejskich.

Charakterystyczną cechą niemiecko-francuskiego partnerstwa na szczeblu komunalnym, na którą w pracy położono szczególnie nacisk, był po stronie niemieckiej zróżnicowany poziom aktywności pomiędzy „starymi” a „nowymi” krajami związkowymi. Ten trend wpisuje się w szeroko ujmowane różnice

w poziomie rozwoju pomiędzy zachodnimi a wschodnimi landami, przekładające się również na społeczne podziały. Po 1990 roku poziom kontaktów miast i gmin wschodniemieckich z francuskimi był znacznie niższy aniżeli ich zachodniemieckich odpowiedników. Autorka dokonuje przekonującej eksplanacji tego zjawiska, doszukując się jego przyczyn w zakorzenionych tradycjach kilkudziesięciu lat współpracy pomiędzy RFN a Francją do 1990 roku, której instytucjonalne doświadczenia znalazły swoją kontynuację także po 1990 roku. Doświadczeń tych zabrakło gminom i miastom byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej, ponadto większy dystans geograficzny powodował mniejsze zainteresowanie kooperacją z francuskimi podmiotami, co wiązało się m.in. ze słabszą znajomością języka francuskiego. Pozytywnie na tym tle, wśród wschodnich landów, wyróżniała się Tu-

ryngia, której gminy i miasta aktywnie zaangażowały się w kooperację komunalną z Francją.

Wymiar społeczny związków partnerskich pomiędzy francuskimi i niemieckimi podmiotami komunalnymi został przedstawiony jako konstrukcja obejmująca zbliżenie społeczeństw obu państw, jak również sposób na wzbogacenie życia społeczności lokalnych po obu stronach granicy i wzmocnienie kontaktów także w wymiarze indywidualnym. Z lektury Lucie Filipovej zdaje się płynąć konstatacja wskazująca na komunalne partnerstwo niemiecko-francuskie z jednej strony jako istotny składnik procesu pojednania pomiędzy obydwojema narodami po kilkudziesięciu latach sporów i konfliktów, z drugiej zaś jako ciekawy wzorzec dla tego rodzaju kooperacji w stosunkach dwustronnych na kontynencie europejskim.

■ *Michał Kosman*